Çâkerî Sinan ve "Yûsuf u Züleyhâ" Mesnevîsi

Setter DURMAZ*

Giriş

Klâsik Türk edebiyatı, 15. yüzyılda büyük bir gelişme göstererek gerek şekil, gerekse muhteva açısından zengin bir manzara oluşturmuştur. Yüzyılın bu zengin edebî manzarasının oluşmasında dinî, tasavvufî ve didaktik konuları ihtivâ eden çok çeşitli mesnevîlerin büyük bir rolü olmuştur. Bu rengârenk mesnevî edebiyatı arasında, kaynağını mukaddes kitaplardan alan, dinî muhtevalı ve çift kahramanlı aşk hikâyeleri olan "Yûsuf u Züleyhâ"lar, önemli bir yere sahiptir.

Bilindiği üzere "Yûsuf Kıssası", bütün milletlerin edebiyatlarında olduğu gibi, Türk edebiyatında da büyük bir rağbet görmüş, birçok sanatkârâne eserin ortaya çıkmasında temel kaynak vazifesi görmüştür.

Kaynağı Tevrat›a kadar giden bu kıssa, Kur'ân-ı Kerîm›de "Ahsenü›l-kasas/kıssaların en güzeli" olarak vasıflandırılmıştır. Hikâyenin Tevrat ve İncil'deki şekli daha çok batı edebiyatçıları; Kur'ân'daki şekli ise Arap, Fars ve Türk şâirleri ile edipleri tarafından kaynak olarak kullanılmıştır.

Yaklaşık 10. yüzyıldan bu yana İslâm medeniyet dairesinde etkin bir şekilde rol sahibi olan Türkler, edebiyatlarında, kısmen nesir şeklinde ve daha çok nazım yoluyla bu kıssayı anlatmışlardır. Türk edebiyatında, 13. yüzyıl ediplerinden Ali ve onun çağdaşı Şeyyad Hamza'dan başlayarak, "Yûsuf u Züleyhâ" mesnevîsi kaleme almış birçok müellif yetişmiştir.

* Qafqaz Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bölümü, Öğretim Görevlisi – AZERBAYCAN. e-mail: sdurmaz1@qu.edu.az, sehdur@yahoo.com

Agâh Sırrı Levend, Türk edebiyatında "Yûsuf u Züleyhâ" kaleme almış şâirleri, "Türk Edebiyatı Tarihi" eserinin I. cildinde şöyle sıralar: *"Şeyyad Hamza, Haliloğlu Ali, Süle Fakîh, Erzurumlu Darîr, Ahmedî, Şeyhoğlu Mustafa, Kırımlı Abdülmecid, Dür Beg, Hamdullah Hamdî, Hataî (Şah İsmail değil), Çâkerî Sinan, Bihiştî Ahmed Sinan, Kemal Paşaoğlu, Hamîdî, Bursalı Celîlî, Likâî, Nimetullah, Taşlıcalı Yahyâ, Halife, Karamanlı Kâmî Mehmed, Ziyâî Yusuf Çelebi, Şikârî, Manastırlı Kadı Sinan, Akşehirli Gubârî Abdurrahman, Bursalı Havaî Mustafa, Bağdatlı Zihnî Abdüddelîl, Rif'atî Abdülhay, Havâî Abdurrahman, Köprülü-zâde Es'ad Paşa, Ahmed Mürşidî, Molla Hasan, Süleyman Tevfik Bey, Mehmed İzzet Paşa."* (Levend, 1973: 128–130)

Yukarıda da zikredildiği gibi, kaynaklarda "Yûsuf u Züleyhâ" mesnevîsi olduğu belirtildiği hâlde, henüz eserleri gün yüzüne çıkarılamamış şâirler de vardır. 15. yüzyılın ikinci yarısında ve Sultan II. Bayezid'in himâyesinde yaşamış olan Çâkerî Sinan da, kaynaklarda "Yûsuf u Züleyhâ" müellifleri arasında ismi geçen, ancak eseri üzerinde, günümüze kadar herhangi bir araştırma yapılmamış olan bir şâirimizdir.

Bu makale çerçevesinde, günümüzde yalnız "Divân"ı ile bilinen Çâkerî Sinan, bir mesnevî şâiri olarak gündeme getirilmeye ve onun "Yûsuf u Züleyhâ" mesnevîsi tanıtılmaya çalışılacaktır.

Çâkerî Sinan Bey

Çâkerî Sinan'ın Yaşadığı Edebî Muhite Kısa Bir Bakış

Türk edebiyatının tarihî gelişimi içerisinde 15. yüzyıl, Türk divân şiirinin kuruluş devresini tamamlayarak klâsik bir edebiyat olmaya başladığı dönemdir. Bu dönemde Osmanlı Devleti, yükseliş dönemiyle birlikte, dil, kültür ve edebiyat sahasında da ilerleme kaydetmiştir.

İ. Hakkı Uzunçarşılı, "Osmanlı Tarihi" adlı eserinin 2. cildinde bu devrin kültür hayatındaki yükselişi ve devlet erkânının bu yükselişteki tesirini şöyle özetler: *"XV. yüzyılın ikinci yarısı Osmanlılar'daki kültür hayatının en yüksek bir devridir. Tahsilleri yüksek olan II. Mehmed ile oğlu II. Bayezid,*

devlet erkânından Mahmud, Karamânî Mehmed, Fenerî-zâde Ahmed, Çandarlı-zâde İbrahim ve Veliyyüddin oğlu Ahmed, Tazarruât sahibi Sinan, Cezerî Kasım Paşa'lar gibi kıymetli âlim vezirler, gerek Türkiye'deki ve gerek hariçten gelmiş olan muhtelif âlim ve şâirleri himâye eylemişlerdir; bunlardan başka iyi yetiştirilmiş olan Osmanlı şehzâdeleri bulundukları sancaklarda etraflarına âlim ve edipleri toplamışlardır." (Uzunçarşılı, 1988: 591–592)

Yüzyılın dil, edebiyat ve kültür manzarası, "Eski Türk Edebiyatı Tarihi" adlı eserde şöyle tasvir edilir: *"Fâtih devrinin sonlarında ve II. Bayezid devrinin başlarında verilen eserlerle Türkçe, bir kültür dili olarak gelişimini tamamlamıştır. II. Bayezid devrine gelindiğinde Anadolu ve Rumeli artık şâirler kaynağı, başkent İstanbul da Doğu'nun kültür ve bilim merkezi hâline gelmiştir."* (Şentürk, Kartal, 2004: 170)

Adlî mahlasıyla şiirler yazan Sultan II. Bayezid, babasının ilim ve edebiyata olan merakını kendi devrinde de devam ettirmiş, âlim ve şâirlerinin koruyucusu olmuştur.

Latîfî, Tezkiresi'nde, Adlî'yi velâyet sahibi bir pâdişâh olarak anar ve döneminde, inci dizisini andıran şiirden üstün bir kumaş olmadığını vurgular. Ayrıca, onun şâirleri himâye etmesini ve şâirliğini şu cümlelerle anlatır: *"Onun câize, ihsân, maaş ve aylığı ile geçinen 30'dan fazla usta şâir vardı. Bunlardan da Acem ülkesindeki Molla Câmî'ye her yıl bin flori giderdi. Kendileri adâlet konusunda Kisrâ gibi âdil oldukları için Adlî mahlasını seçmişlerdi. Gazel şeklinde, atalarından üstün ve yetenekli şâirlerin şiirleri gibi belîğ gazelleri, kusursuz ve hatasızdı."* (Latîfî Tezkiresi, 1999: 71-72)

II. Bayezid'in aldığı eğitimde babası Fâtih'in ve Amasya edebî muhitinin rolü de şu ifadelerde özetlenir: *"Daha yedi yaşındayken Amasya Valiliğine gönderilen II. Bayezid, ilim ve sanata çok düşkün bir babanın oğlu olarak çok iyi bir eğitim almıştır."* (Gülen, 2009: 76) *"Amasya'da âlim ve sanatkâr bir çevrede, çok iyi bir eğitim görerek yetişmiş; gençliğinde Arapça ve Farsça'yla birlikte, İslâmî ilimler, felsefe, matematik, mûsıkî ve astronomi konusunda da eğitim görmüştür."* (İsen, Bilkan, 1997: 259)

"Resimli Türk Edebiyatı Tarihi"nde de, onun valilik yaptığı Amasya'da yetişmesinin yanı sıra, ilim ve sanat adamlarına verdiği değere vurgu yapılır: *"İşte babasının hükümdarlığı boyunca Amasya'da valilik yapan Sultan II. Bayezid, Amasya gibi o devir Anadolu'sunun esaslı bir kültür merkezinde yetişmesinin faziletlerine sahip, olgun bir hükümdardı. Daha Amasya'daki valiliğinden başlayarak çevresine ilim ve sanat adamlarını toplaması, onun zikre değer bir meziyetidir."* (Banarlı, 1971: 447)

Sekizinci Osmanlı hükümdarı olarak, 1481-1512 yılları arasında ülke yönetiminde söz sahibi olan II. Bayezid'in ilim, edebiyat ve sanat faaliyetleri, Anadolu'nun mühim vilâyetlerinde, valilik vazifesinde bulunan oğulları tarafından da devam ettirilmiştir: *"Bayezid-i Velî'nin Abdullah, Şehinşah, Alemşah, Mahmud, Mehmed, Ahmed, Korkut ve Selim isimli sekiz oğlu vardır. Bunlardan Abdullah Manisa'da, Şehinşah Konya'da, Alemşah Saruhan'da, Mahmud da Kastamonu'da valilik yapmışlar ve babalarının sağlığında vefat etmişlerdir."* (Efe, 1997: 21)

Özetle, II. Bayezid'in hükümdarlığı dönemine huzur, güven ve istikrâr hâkim olmuş; bu dönemde Osmanlı toprakları, âdetâ ilim, kültür ve sanatla yoğrulmuştur. Ahmed Paşa, Necâtî Bey ve Zâtî gibi, Fâtih devrinde yetişen büyük şâirler, bu dönemde de şöhretlerini devam ettirmişlerdir. Aynı zamanda Basîrî, Bihiştî Ahmed Sinan, Câfer Çelebi ve Çâkerî Sinan Bey bu dönemin tanınmış şâirlerindendir.

Sultan II. Bayezid'in hâkimiyeti yıllarında ve yüzyılın zengin edebî muhitinde yetişmiş şâirlerden biri de, yukarıda zikredildiği gibi Çâkerî Sinan Bey'dir.

Çâkerî Sinan'ın Hayatı

Çâkerî Sinan, 15. yüzyılın ikinci yarısında, Sultan II. Bayezid'in himâyesinde yetişmiş şâirlerden biridir. Doğum tarihi ve yeri ile nerede vefat ettiğine dair, kaynaklarda ve eserlerinde bugüne kadar herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.

Hatice Aynur, şâirin adına dair şu tespitleri derlemiştir: *"Asıl ismi Heşt Bihişt'te Sinân Beg, tek nüshası olan "Divân"ında bulunan bir gazelde (G24) ve "Yûsuf u Züleyhâ" mesnevîsinde Yûsuf-ı Çâkerî, mecmualardaki şiirlerinin başlıklarında Çâkerî Sinân Beg (G.1; 2; 3), Çâkerî Beg (G10, 26, 52, 104), "Kâfile-i Şuarâ"da Çâker, "Türk Şâirleri"nde "Çâkerî (Sinan Bey)" olarak geçmektedir."* (Aynur, 1999: 1-2)

Şâirin "Divân"ında ve "Yûsuf u Züleyhâ" mesnevîsinde adının geçtiği beyitler şunlardır:

"Düşeli çeng-i 'ışkuna Yûsuf-ı Çâkerî şehâ
Meclis-i gamda dem-be-dem nây-sıfat figân ider" (ÇD: G.24/5)

"Yüzin dut Çâkerî Yûsuf Hudâ'ya
Ki nâzır olasın ol meh-likâya" (YZ: 169a/4222)

Tezkirelerde, şâirin devşirme olduğu yazılıdır. "Latîfî Tezkiresi"nde yer alan *"Kul cinsinden olduğı mün**â**sebetiyle Çâkerî tahallus iderdi"* (Latîfî, y.58b) (Latîfî, 1999: 149) ifadesinden de anlaşıldığı gibi, "Çâkerî mahlasını devşirme olduğu için kullanmayı tercih etmiştir.[1]

Şâirin mahlası, "Yûsuf u Züleyhâ"sının şu beyitlerinde geçer:
"Sıfâtın Çâkerî ile kıl âğâz
Ki çıksun kubbe-i eflâke âvâz" (YZ: 2a/17)

"Muhammed ümmetinün kemteriyem
Bihamdillâh k'olarun çâkeriyem" (YZ: 8a/163)

*"Ne şîrîn Çâkerî der dâstân**ı***
*Neşât-engîz çûn devri **cüvânî"*** (YZ: 21a/492)

"Züleyhâ'nun gulâm-ı kemteriyem
Cevâhirle alınmış çâkeriyem" (YZ: 85b/2109)

"Geçersen Çâkerî sen de özünden
Cihân halkı bulur lezzet sözünden" (YZ: 128b/3207)

1 - Devşirme hakkında bilgi için bkz: İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Kapıkulu Ocakları I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1988, s. 7-13; Abdülkadir Özcan, "Devşirme", İslâm Ansiklopedisi, TDV., İstanbul, 1994, s. 255.

"Kul ol sen Çâkerî ol şâh-ı hâne
Ki eyler halka ihsân bî-nihâye" (YZ: 143a/3570)

Şehzâdelerin özel hizmetinde bulunanlara "Bey" unvanının verilmesi (Pakalın, 1983: 213), Çâkerî'nin, II. Bayezid'in özel hizmetinde bulunduğunu göstermektedir. "Divân"ındaki G.104'ün başlığı *"Ez'ân Çâkerî ki pâdişâh-ı âlem kullarındandur"* ve G.133'ün *"Nazîre-i Çâkerî be-nâm-ı Bayezid Han"* başlığı, pâdişâhla olan yakınlığına ipucu olarak gösterilebilir. (Aynur, 1999: 2)

Mecmualarda bulunan şiirlerinin 4 tanesinde mir-livâ ve bir tanesinde zu'amâ, kendisinden söz eden tezkirelerde umerâ olduğu belirtilmektedir.[2] Sehî Bey, İstanbul Subaşısı olduğu ve sancağa çıktığını; Latîfî, ümerâdan olup, II. Bayezid'in sancağını çektiğini (Latîfî, 1999: 149) yazmaktadır. Nereye sancakbeyi olarak gittiğine dair bilgi olmamakla birlikte bir gazelinde geçen:

"Şi'r-ile devründe bugün Çâkerî

Edrene İstanbul'a gâlib durur" (ÇD: G.47/5) beyti, Edirne'ye gitmiş olabileceği ihtimalini akla getirmektedir. (Aynur, 1999: 2)

Tezkirelerde hakkında verilen en uzun bilgi, felç olduğu için genç yaşında beyazlayan sakalını boyaması üzerine Sultan II. Bayezid ile aralarında geçen konuşmadır. Latîfî, bu konuşmayı şöyle aktarır: *"... mezkûrun civânlığı zamanında nâzile zahmetinden sakalı bî-vakt ağarmış. Ol dahı gam-ı rîşinden dil-rîş olup sakalına boya çalarmış. Sultan Bayezid bir gün suâl eyler ki: 'Bu nûrı niçün zulmete tebdîl idüp rengini tağyîr edersin ve ak sakalın yüzüne kara çalup mücrimler gibi teşhîr idersün?' diyecek; 'Devletlü pâdişâhum, bu Çâkerî, bî-iştibâh yaşum bilürem, sakal yalan söyler gerçi sâdık görinür amma kizb-i sarîh eyler, bu sebebden ben dahı yüzine kara çaldum ve teşhîr ve tahkîr idüp intikâmum aldum."* (Latifi, y. 58b) şeklinde cevap verir. Bu şaka pâdişâhın mizâcına hoş gelmiş ve o söz üstâdına binlerce övgü ile bol ihsân ve görevde ilerlemeyi lâyık görmüş. (Latîfî, 1999: 149)

2 - Mehmet Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, c. II, s. 545'te "Mir-i livâ" başlığı altında "Eskiden sancak beylerine Mîr-i livâ denilirdi" ; Pakalın, c. III, s. 58-9'da "Umerâ" başlığı altında "Sancak beyleri hakkında kullanılır bir ta'bîrdir." açıklaması bulunmaktadır. "Zu'amâdandır" ibâresi ise ze'âmet sahibi olduğu bilgisini verir.

Latîfî, hadiseyi naklettikten sonra, II. Bayezid döneminde latîfeye önem verildiğini, fakat kendi zamanında ise bunların rağbet görmediğini esefle dile getirir: *"Meğer o zamanda nükte ve latîfeye rağbet, nüktedân ve söz ustalarına ilgi varmış. Bir güzel nükte, bir makâmın verilmesine sebep olurmuş; bir şakacı, bir latîfe ile bir makam ve mertebeye ulaşırmış. Çağımızda binlerce nükte ve latîfe söylesen ve yüz elli cilt kitap ortaya koysan devlet ileri gelenlerinin biri duyup dinlemez, bunun karşılığında da ihsân ve teşvîk gelir diye kulak asmaz."* (Latîfî, 1999: 149)

Latîfi'nin uzun uzadıya anlattığı bu hadiseyi Âlî, *Künh*ü'l-a*hbâr*'da, Mehmed Tevfik ise *Kâfile-i Şuarâ*'sında, bazı değişikliklerle birlikte tekrar etmişlerdir.[3]

Çâkerî Sinan'ın, sarayda yetiştiği, kaynaklarda bahsedilen ancak henüz ele geçmeyen Farsça şiirler ve Zahîr-i Fâryâbî'nin kasîdelerine nazîreler yazdığı için iyi bir eğitim aldığını söylemek mümkündür. Şiirlerinde gerek şahsî, gerekse içtimâî hayata dair olan görüşlerini yansıtan beyitler bulunmaktadır. Bu şiirlerden bazılarında hayattan, yaşadığı zamandan ve dostlarından şikâyet motifleri göze çarpmaktadır. Bunlar arasında borcu olduğuna dair bilgiye rastlanır:

"Benzimün sarılığın dost kaçan görse güler
Mâla meyli var anun-çün yüzi zerden açılur

Deyn derdine ne derman idesin Çâkerî sen
Tâli'ün bunda dahı çünkü seferden açılur" (ÇD: G.45/4-5)

Çâkerî, "Divân"ının baş kısmında, II. Bayezid için yazdığı medhiyesinde, devrinde rüşvetin artmasından söz etmektedir. Fâtih Sultan Mehmed devrinde rüşvetin olmadığını belirten şâir, II. Bayezid'e seslenerek askerin başarılı olması için rüşveti yok etmesini, eğer yok etmezse memlekette nizâmın kalmayacağını, rüşveti yok ettiği takdirde cennete gideceğini yazar:

3 - Bilgi için bkz. Âlî, Künhü'l-ahbâr'ın Tezkire kısmı, Haz. Mustafa İsen, TTK., Ankara, 1994, s. 154; Mehmed Tevfik, Kâfile-i Şu'arâ, İstanbul, 1290 [1873], s. 92-93.

"Sen dahı oğlısın ey Şeh ***Bâyezid***
Hak Ta'âlâ ömrüni kılsun mezîd
Din yolında dürişürsin rûz u şeb
Rüşvete ruhsat virürsin ne aceb
Derünün timârı yitmez rüşvete
Hiç lâyık iş degüldür devlete
*Rüşveti kesmez isen ey nîk-***nâm***
Şöyle bil kim memleket tutmaz nizâm
Saltanat nevbetledür nevbet senün
Kat idersen rüşveti devlet senün
Memleketden götürürsen rüşveti
Şek degüldür kim görürsin cenneti" (ÇD: K.4/ 9-14)

Çâkerî'nin, 16. yüzyılın sonlarına, hattâ 17. yüzyılın ortalarına kadar yazılan mecmualarda şiirlerinin yer alması, belirli şiirlerinin beğenildiği konusunda ipucu vermektedir. Hattâ mu'aşşer-i mütekerrir olan şiiri 18. yüzyıl sonunda ve 19. yüzyıl başında istinsâh edilen bir mecmuada yer almaktadır. (Aynur, 1999: 49)

Genel olarak; gerek şiirlerine nazîreler yazılması, gerekse 16. yüzyıl ve daha sonra yazılan tezkire ve diğer kaynaklarda adının geçip şiirlerinin yer almış olması, Çâkerî'nin, devrinde rağbet bulmuş ve şöhreti uzun süre devam etmiş bir şâir olduğunu gösterir.

Şâirin vefâtının, "Yûsuf u Züleyhâ" mesnevîsini tamamladığı 900 [1494-95] tarihinden sonra olduğu söylenebilir.

Edebî Şahsiyeti

Çâkerî'nin edebî şahsiyeti ve şiirleri hakkında tezkirelerde bilgi verilmiştir. Sehî Bey, Çâkerî'nin, mârifet ehli ve mürüvvet sahibi olduğunu; Farsça ve Türkçe şiirler yazdığını belirtir; "Yûsuf u Züleyhâ" ile "Leylâ vü Mecnûn" mesnevîleri kaleme aldığını kaydeder. Meşhur tezkire müellifi, 8 tabakaya ayırdığı ve "Heşt Bihişt" adını verdiği tezkiresinin 3. tabakasın-

da Çâkerî'den şöyle bahseder: *"Sâhib-ma'rifet ve ehl-i mürüvvet, Pârsî ve* Türkî *e*ş'ârı var. Zahîr-i Fâryâbi kasâyidine ba'zı cevâb dimişdür, gâyet hûb düşürmişdür ve mesnevîye dahı çok nisbeti var, *Leylî vü Mecn*û*n ve Yû*s*uf ve Zelîhâ hikâyelerin nazm itmiş. Mesnevîsi güzel el virmişdür. İkisi dahı bî-bedel kitâblardur. Hoş-tab', zihni pâk şâ'irdür, mesnevîsi gazeliyyâtına gâlib durur."* (Sehî Beg, 1978: 141)

Latîfî ise, Çâkerî'yi, "Hamse" ve "Şehnâme" hakkındaki geniş bilgisi olması yönüyle metheder; fazilet ehli ve nüktedân şahsiyetini dile getirir. Latîfi, 2 bölüme ayırdığı tezkiresinin ikinci bölümünde Ahmed Paşa'dan başlayarak, yazdığı tarihe dek yaşayan ve ölen şâirleri alfabetik sırasıyla kaydeder ve "Ç" harfinde *"...bi'l-cümle sâbıkü'z-zikr ehl-i fazl ve nüktedân ve ümerâ beyninde Şeh-nâme ve Hamse tetebbu' ider sâhib-kitâb ü dîvân idi. Eş'ârı vasat makûlesidir"* (Latîfî: y. 59a) diyerek Çâkerî'nin şiirlerini değerlendirir.

Mehmed Tevfik ise *"..ekser tezkirelerin beyânına göre sâhib-i terceme, beyne'l-ümerâ ehl-i fazl ü nüktedân ve dâ'imâ Şeh-nâme ve Hamse tetebbu' eder, sâhib-kitâb ve dîvânmış. Lâkin eş'ârı mutavassıtdır"* diyerek Latîfî''yi tekrarlar. (Mehmed Tevfik, 1873: 93)

Gerek Latîfî'nin, gerekse Mehmet Tevfik'in ifadelerine göre Çâkerî'nin hamse yazdığı kanaatine varmak mümkündür. Bu kanaati doğrulayan bir bilgi de İstanbul kütüphaneleri "Türkçe Hamseler Kataloğu"nun önsözünde yer alır. Burada, Çâkerî'nin ilk Türkçe hamse yazan şâir olduğu ve "Vâmık u Azrâ", "Yûsuf u Züleyhâ", "Hüsn ü Nigâr", "Süheyl ü Nevbahâr", "Leylâ vü Mecnûn" mesnevîleri olduğu yazılıdır. "Çâkerî Divânı"nı tertîb eden Hatice Aynur, İstanbul kütüphaneleri "Türkçe Hamseler Kataloğu"nda Bursalı Celîlî'nin hamsesi hakkında verilen bilginin dizgi yanlışı sonucu Çâkerî'ye ait olarak görüldüğünü ileri sürer. Ayrıca "Türkçe Hamseler Kataloğu" ve ona dayanan eserler dışında, Çâkerî'nin "Vâmık u Azrâ", "Hüsn ü Nigâr" ve "Süheyl ü Nevbahâr" mesnevîleri yazdığına dair bir bilgi bulunamadığını kaydeder. (Aynur: 1999: 5)

Bununla birlikte, eldeki bilgilere göre Çâkerî'nin eserleri şöyle sıralanabilir:

Eserleri

Divân: Çâkerî Sinan'ın elimizde mevcut olan iki eserinden birisi "Divân"ıdır. Elde tek nüshası bulunan "Çâkerî Divânı", 1999 yılında, Hatice Aynur tarafından İstanbul'da neşredilmiştir. Buna göre şâirin "Divân"ını oluşturan nazım şekilleri şöyledir: *"Çâkerî'nin, yazma Divân nüshasında bulunan şiirleri, 2 kasîde, 3 mesnevî ve 123 gazeldir. Nazîre ve şiir mecmualarında yapılan tarama sonucu Divân'da yer almayan 1 tesdîs, 1 mu'aşşer-i mütekerrir, 2 tahmîs, 1 murabba'-i mütekerrir, 10 gazel, 1 kıt'a, 4 müfred bulunmuştur. Divân ve mecmualarda yer alan şiirlerin bir araya getirilmesiyle oluşturulan metinde 2 kasîde, 1 tesdîs, 3 mesnevî, 1 mu'aşşer-i mütekerrir, 2 tahmîs, 1 murabba'-i mütekerrir, 133 gazel, 1 kıt'a, 4 müfred yer almaktadır."* (Aynur, 1999: 13-14)

"Çâkerî Divân"ını meydana getiren şiirlerin, nazım şekillerine göre değerlendirmesi ise şu şekildedir: Divân, kasîde şeklinde yazılmış 21 beyitlik bir tevhîd ile başlar. Onu, 5 bendden meydana gelen tesdîs nazım şekliyle yazılmış bir münâcât takip eder. Mesnevî şeklinde yazılmış 2 manzûmeden ilki münâcât ve na't konulu olup 23 beyitten ibarettir. Diğeri ise, II. Bayezid övgüsünde yazılmış 15 beyitlik mesnevîdir. "Divân"da II. Bayezid hakkında yazılan 2. medhiye ise hemen devamındaki 32 beyitlik bir kasîdedir. "Divân"da daha sonra sırasıyla şu şiirler yer alır: Mesnevî: 24 beyit; mu'aşşer-i mütekerrir: 5 bend; tahmîs: 5 bend; murabba'-i mütekerrir, sonu eksik; gazel (1–133); 1 kıt'a ve 4 müfred (Aynur, 1999: 14)

Yûsuf u Züleyhâ" Mesnevîsi: Çâkerî'nin elde tek nüshası mevcut olan "Yûsuf u Züleyhâ" mesnevîsi vardır. Bu eser, makalemizin ana konusunu teşkil ettiği için ayrı bir bölümde ele alınıp incelenecektir.

Leylâ vü Mecnûn" Mesnevîsi: Sehî Bey'e göre Çâkerî'nin "Leylâ vü Mecnûn" mesnevîsi vardır. Bu bilgi, "Heşt-Bihişt"te şu ifadelerle yer alır: *"...ve mesnevîye dahı çok nisbeti var. Leylî vü Mecnûn ve Yûsuf u Zelîhâ hikâyelerin*

nazm itmiş. Mesnevîsi güzel el virmişdür. İkisi dahı bî-bedel kitâblardur." (Sehî Beg, 1978: 141) Sehî Bey'e göre "bî-bedel" olan bu mesnevînin nüshası hâlihazırda mevcut değildir.

Zahîr-i Fâryâbî'nin Kasîdelerine Nazîreler: Çâkerî'nin, Sehî Bey'in; *"...Zahîr-i Fâryâbî'nin kasâyidine ba'zı cevâb dimişdür ve gâyet hûb düşürmiş-dür"* şeklinde belirttiği Zahîr-i Fâryâbi'nin kasîdelerine yazdığı cevapları da şimdilik elde yoktur. (Sehî Beg, 1978: 141)

Farsça Şiirleri: Yine Sehi Bey'in Tezkiresi'nde; *"... sâhib-i ma'rifet ve ehl-i mürüvvet, Pârsî ve Türkî eş'ârı var..."* şeklinde bahs ettiği Farsça şiirleri şimdilik elde mevcut değildir. (Sehî Beg, 1978: 141)

Mecmualarda Yer Alan Şiirleri: Çâkerî'nin başta Eğridirli Hacı Kemal'in [düzenleme 918/1512], Edirneli Nazmî'nin [düzenleme 930-40/1524-34] ve Pervâne Beg'in [düzenleme 963/1557-58] mecmualarında olmak üzere toplam 30 mecmuada şiirleri bulunmaktadır. Bu şiirler, Millet Kütüphanesi'nde, Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nde, Millî Kütüphane'de, Nuruosmaniye Kütüphanesi'nde, Süleymaniye Kütüphanesi'nde, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi ve Yapı Kredi Bankası Sermet Çifter Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. (Aynur, 1999: 11-13)

Çâkerî'nin kaynaklarda örnek olarak gösterilen beyitleri şunlardır:

"Sâkî piyâle sun ki felek bî-emân imiş
Ol dahı dilberüm gibi nâ-mihribân imiş" (G.63/1; Sehî, Latîfî, Mehmed Tevfîk)

"Derûn-ı dilden ider derd-ile nây
Cihân bizden tehî kalsa gerek vây" (G.131/1; Latîfî, Mehmed Tevfîk)

Çâkerî Sinan'ın "Yûsuf u Züleyhâ" Mesnevîsi

Çâkerî'nin, Sehî Bey'in, "Leylâ vü Mecnûn" gibi *"bî-bedel"* olduğunu söylediği bu mesnevînin, uzun zamanlardan beri hiçbir nüshasının bulunmadığı kabul ediliyordu. Elde sadece Latîfî'nin yazdığı ve *"bu iki beyt dahi Kıssa-i*

Yûsuf'tan vasf-ı ismet-i Zelîhâ'da hub vâkî olmuştur." (Latîfî, 59a) ibaresi ve iki beyit:

"Yüzini görmemiş çeşm-i muhannes
Güneş görmezdi olmasa mü'ennes" (YZ: 26a/617)

"Dü pistânı habâbı 'âb-ı kâfûr
Birini görmemişdür sîne-i hûr" (YZ: 25a/598) ile Pervâne Beg mecmuasında geçen *"Nazîre-i Çâkerî Sinan Beg Yûsuf u Zelîhâ'sı vardur"* notu bulunuyordu. (Aynur, 1999: 5)

Çâkerî'nin "Yûsuf u Züleyhâ" eserinin malûm olan yegâne nüshası, Millî Eğitim Bakanlığı, Ankara İl Halk Kütüphânesi'nde bulunan yazma eserler arasında, 2611 numara ile kayıtlı bulunmaktadır.

Eserin Yazma Nüshası

Yukarıda bahsedildiği gibi, Ankara İl Halk Kütüphanesi'nde bulunan eser, "Çakiri Sinan Çelebi" adıyla, T-811 kategorisi ve 2611 numarasıyla kayıtlıdır.

169 yapraklık el yazma nüshasının her bir sayfadaki satır sayısı genellikle 13'dür. Metin, 1b-169a arasındadır. Kâğıdı nohudî renkte ve aharlı olan nüshanın cilt rengi ise gri olup, sırtı üzerinde 2611 numarası yazmaktadır.

Başlıklar kırmızı mürekkeple ve Farsça olarak yazılmıştır. Bu da *"Başlıklarda kullanılan bir çeşit kırmızı renk vardır ki, bu da ancak II. Bayezid zamanına dek görülür.*" (Levend, 1973: 11) açıklamasını teyid etmektedir.

Çâkerî, eserini bitirdiği Hicrî 900 (M. 1494-1495) yılını, şu beyitte verir:

"Bu nazm oldı târîh-i mukarrer
Nazarda harf-i z ey mâh-manzar" (YZ: 169a/4224)

Mesnevî, y. 1b'de "Bismillâhirrahmânirrahîm" den sonra:

"İlâhî nâmeye çûn kıldum âgâz
Kanat vir ki idem çûn murg pervâz" beyti ile başlayıp y. 169a'daki:

"Temme hâzâ'l-kitâbü hicr şehr-i Şa'bân
Sene hamse u sittîn ve tis'a mi'e(ten)" ibâresi ile son bulmaktadır.

Bu aynı zamanda eserin istinsah tarihi olup (YZ: 169a/4232) elimizdeki nüsha, Hicrî Şa'ban 965 (Mayıs- Haziran-1558) tarihinde yazılmıştır.

Ta'lîk hattıyla yazılan nüsha, bütünü itibariyle harekesizdir; ancak hemen her sayfada yer yer bazı kelime veya eklerin harekelendiği görülmektedir.

Başlangıçta Seyyid Mahmudzâde'ye ait bir mülkiyet kaydı, "Sâhib-i Mustafa b. Osmân Osmân b. Selmân" ismi, "Mazhar-ı lutf-u ilâhi Mustafa" yazan 3 ve yalnız "Mustafa" kısmı okunan 2 büyük mühür vardır. Kayıtta şu malumat yazılıdır:

Hafta-gün-ay

Bin yüz kırk yedi (1147) senesinde Rebîü'l-evvelin yedinci günü çeharşenbih rûhumuz diyâr-ı âhara firâr etmişdir. Dostlarımız duâdan unutmayasız. Ketebehu'l-hakîr, Seyyid Mahmudzâde?

Bin yüz kırk yedi (1147) senesinde Rebîü'l-evvelin yedinci günü ki yevm-i selâsedür, rûh-ı revânımız âşiyân-ı tenden ba'de'l-asr sahrâyı……..râhî olmuşdur.

Bunlardan başka, başlangıç sayfasında Azmizâde Hâletî'nin şu müfredi bulunmaktadır:

"Zulmet u hicrile şebden seçemezler rûzı
Böyle eyyâm-ı gamun böyle olur Nevrûz'ı" (Kaya, 2003: 365)

Metnin hazırlanmasında müstensihin istikrarlı bir yazım ve imlâ şekline bağlı kalmadığı görülmektedir. Nitekim metinde yer alan aynı anlama gelen kelimelerin farklı şekillerdeki yazılımları bunu doğrulamaktadır.

Eserin Biçim ve Muhtevâ Özellikleri

Nazım Şekli: Çâkerî'nin "Yûsuf u Züleyhâ"sı, mesnevî tarzında kaleme alınmış olup, tamamı 4232 beyitten oluşmaktadır.[4] Bilindiği gibi, edebiyatta be-

4 - Kaynaklarda, yaklaşık 4200 beyitten ibaret olduğu belirtilen mesnevînin, üzerinde yaptığımız çalışma sonucunda 4232 beyit olduğu tespit edilmiştir.

yitlerle tertiplenen ve her beyti kendi arasında kafiyeli olan nazım şekillerine "mesnevî" adı verilmiştir. Beyitler arasında kafiye bağlantısının bulunmaması, beyit sayısının sınırlı olmaması gibi kolaylıkları bakımından mesnevî, çok kullanılan bir nazım şekli olmuştur. Bu sebeple 20-30 beyte kadar kısa mesneviler yazıldığı gibi, binlerce beyitlik büyük manzum eserler de tertip edilmiştir.

Vezni: Mesnevîlerde, beyit sayısının fazla olması dolayısıyla, genellikle "mef'ûlü mefâ'ilün fe'ûlün", "mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün", "fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün", "fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün" "fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün" ve "fe'ûlün fe'ûlün fe'ûlün fe'ûl" gibi arûzun kısa kalıpları kullanılmıştır.

Çâkerî'nin "Yûsuf u Züleyhâ" mesnevîsi, Eski Anadolu Türkçesi'nin ilk mesnevîlerinde çok kullanılan 11'li hece veznine benzeyen "mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün" arûz kalıbıyla yazılmıştır. Eserde yer yer vezin aksaklıkları olmakla birlikte, Çâkerî'nin, vezni iyi kullandığını söylemek mümkündür. Aşağıda verilen beytin ikinci mısrası, eserde yer yer karşılaştığımız vezin aksaklığına bir örnek teşkil eder:

"Ne bulsan bezl idürsin az eger çok
Ne dirsen var sende yok" (YZ: 14a/313)

Eserde, bazılarına göre aruz kusuru, bazılarına nazaran ise ahenk unsuru sayılan imâlelere sıklıkla rastlanmaktadır. Aşağıdaki beyitler, imâlelerin kullanışına örnek olması için verilmiş ve mısralarda imâle yapılan hecelerin altları çizilmiştir:

"Başında her birinün tâc-ı zerrîn
Göricek tana kala mâh u pervîn" (YZ: 67a/1648)

"Yüzin gördükde didiler ki hâşâ
Beşer ola bu resme hûb u zîbâ" (YZ: 114b/2842)

Çâkerî, klâsik şiirde çokça karşılaşılan ve bir vezin kusuru sayılmayıp, bilakis bir ustalık sayılan "ki" bağlacıyla ulama yapma yoluna sıklıkla başvurmuştur. Aşağıdaki beyitlerde bu tür uygulamaya örnek olan kelimeler yer almaktadır:

"Dilersen k'olasın ehl-i sa'adet
Gice gündüz Hudâya kıl ibâdet" (YZ: 4b/82)

"Süleymân k'oldu âlem pâdişâhı
Olupdur leşkeründen bir sipâhı" (YZ: 7a/144)

"Gözinden şol kadar döküldi hûn-âb
K'olardı sürh-i dâmen çarh-ı dûlâb" (YZ: 139b/3480)

Çâkerî, aşağıdaki beyitte görüldüğü gibi, "var", "yok" v.s. Türkçe kelimelerde de zaman zaman med yapmıştır:

"Bilür halk ismüni bilmez nişânun
Mekânsuz varsın yokdur mekânun" (YZ: 3a/34)

Kafiye ve Redif: Mısralardaki âhengi kuvvetlendiren ve sözün hatırda kalmasını kolaylaştıran kafiye, Çâkerî'nin "Yûsuf u Züleyhâ" mesnevîsinde muhtelif çeşitleriyle yer alır. Şâir, kafiyenin zengin, tam ve yarım çeşitlerinin yanı sıra cinaslı kafiyeyi de büyük bir ustalıkla kullanmıştır. Eserde Türkçe, Arapça ve Farsça olmak üzere üç ayrı dildeki kelimelerle yapılan her tür kafiye örneği bulunmaktadır. Aşağıda, her bir dilde yapılan kafiyelere ayrı ayrı örnekler verilmiştir. Meselâ; aşağıdaki beyit, Türkçe sözcüklerle yapılmış kafiyeye bir örnektir:

"Mükemmel merddurur her fennile ol
Bulupdur 'aklile her müşkile yol" (YZ: 19b/452)

Şu beyitte de Türkçe fiillerle yapılmış kafiyeye örnek yer alır:

"Şehâ tîgun kemâli ***mülk açmak***
Elünün âdetidür sîm saçmak" (YZ: 15a/337)

Türkçe ve Farsça sözcüklerle yapılmış kafiyeye örnek olarak seçtiğimiz aşağıdaki beyitte, kafiyeyi oluşturan "şahbâz" kelimesi Farsça menşeli bir söz iken, "kaz" ise Türkçe bir kelimedir:

"Eger yazsa havada şekl-i şâhbâz
Kaçardı korkusından ördek ü kaz" (YZ: 95b/2369)

Çâkerî, nadir olmakla birlikte, Türkçe ve Arapça sözcüklerle de kafiye yapmıştır. Aşağıdaki beyitte Türkçe kökenli "el" kelimesi, Arapça kökenli "amel" kelimesiyle kafiye oluşturur:

"Tarîk-ı müstakîmi kodum elden
Dirîğâ kalmışam 'uryân 'amelden" (YZ: 5b/97)

Aşağıda verdiğimiz beyitte ise, "güzergâh" ve "mâh" sözcükleri, Farsça kökenli olup kendi aralarında zengin kafiye meydana getirir:

"Zemînün yüzini kıldun güzergâh
Yürür emrünle gökde mihr ile mâh" (YZ: 3a/46)

Şu beyitte de, Arapça menşeli olan "dâyir" ve "sâyir" sözlerinin kendi aralarında zengin kafiye oluşturdukları müşâhede edilmektedir:

"Sen itdün günbed-i eflâki dâyir
Sen itdün hey'et-i hurşîdi sâyir" (YZ: 2b/26)

Aşağıdaki beyitte görüleceği üzere, "Yûsuf u Züleyhâ" da hem Arapça, hem de Farsça sözcüklerle yapılmış kafiyelere de örnekler vardır:

"Dökülsün bâl ü perden gerd-ile hâk
Kanat aç uç ki seyrün ola eflâk" (YZ: 3b/57)

Yukarıda belirttiğimiz gibi, Çâkerî, mesnevîsinde, yer yer cinaslı kafiyeler de kullanmıştır. Aşağıda, cinaslı kafiyelere örnek oluşturan beyitler yer almaktadır:

"O gice ol çerâğ-ı Leyletü'l-Kadr
Ki yokdur ana hergiz kıymet u kadr" (YZ: 8b/175)

"Dedi kim ol kadar yok mâl bende
Ki anı idinem mâl ile bende" (YZ: 71a/1753)

Ömer Faruk Akün'ün şu cümlelerinde de yer aldığı gibi redif, klâsik şiirimizin vazgeçilmez unsurlarından biridir: *"Bilindiği gibi redif, klasik şiirin en sevdiği bir kafiye tarzıdır. Kafiyenin bütünleyicisi ve zenginleştiricisi olarak ona çok yer verilmiştir. Redif, şiirde kafiyeyi bütünlemesi, zenginleştirmesinin*

yanı sıra şiirin belirli bir konu ya da kavram etrafında toplanmasına yardımcı olmaktadır. Redifler çok defa divân şiirinin, Türkçe'nin ifade imkânlarını, söyleyiş hususiyetlerini denediği ve ana dilde kendisini bulduğu bir tarafıdır." (Akün, 1994: 402-403)

Çâkerî de mesnevîsinde çoğunluğu Türkçe olmak üzere, Arapça ve Farsça'dan da oluşan rediflere yer vermiştir. Çakeri'nin redif olarak en çok Türkçe sözcük kullanması, Akün'ün *"Divan şiirinin redifleri Arapça ve Farsça kelimelerden çok Türk dilinin malzemesi üzerine kurulmuştur."* (Akün, 1994: 403) değerlendirmesini doğrulamaktadır.

Aşağıda, Çâkerî'nin, mesnevîsinde redif olarak kullandığı beyitlerinden örnekler yer almaktadır:

"Çemende bülbüli gûyâ iden sen
Gülün evrâkını ra'nâ iden sen" (YZ: 2b/27)

"Seni kim söyledür kandan gelür söz
Tefekkür kıl ne sultandan gelür söz" (YZ: 16b/381)

"Hudâ'dan her dem ana rahmet olsun
Habîbi Mustafa'dan şefkat olsun" (YZ: 157a/3918)

Mesnevî'nin Bölümleri ve Muhtevası: Belli bir konuyu ele alıp işleyen, ayrı bir kitap hâlinde yazılan mesnevîlerin kendine özgü bir tertip şekli vardır. Başta çoğunlukla tevhîd, münâcat, Hz. Peygamber ve Dört Halife övgüsünde yazılmış na'tler ve kitabın sunulduğu şahıs adına medhiyeler bulunur. Sonra "sebeb-i te'lîf" veya "sebeb-i nazm-ı kitâb" başlığı altında eserin yazılış sebebinin nazmedildiği kısım gelir. Bundan sonra mesnevînin asıl konusunun işlendiği "âgâz-ı dâstân" başlığını taşıyan ana bölüme geçilir. Bu bölüm de kendi arasında çeşitli başlıklarla alt bölümlere ayrılır. Başlıklar genellikle Farsça olur; lâkin Türkçe söylendiği de olmuştur. Mesnevînin sonunda, eserin bittiğini gösteren "hâtime" bölümü yer alır. Bu bölümde şâir, kitabın hangi tarihte ve nerede yazıldığı, adı, kaç beyit olduğu vb. gibi hususları açıklar. (Özkan, 1990: 1)

Çâkerî de, "Yûsuf u Züleyhâ"sında, mesnevîlerdeki bu klâsik tertibe de genel olarak uymuştur. Eserde yer alan bölüm başlıkları, kırmızı mürekkeple ve Farsça olarak yazılmıştır. Eser, 19 beyitten ibaret olan bir münâcatla başlar. Bu münâcâtın ve aynı zamanda eserin ilk beyti:

"İlâhî nâmeye çûn kıldum âgâz
Kanat vir ki idem çûn murg pervâz" (YZ: 1b/1)'dır.

Bu giriş bölümünden sonra eser, iki "tevhîd" ile devam etmektedir. Mesnevînin daha sonraki bölümü yine bir "münâcat"tır. Şâir, "münâcat"ına:

"Gözimi rûşen eyle tûtiyâdan
Ki ya'ni hâk-i pây-i Mustafâ'dan
Selâm olsun ana idem tahiyyât
Virelim rûhına her dem salavât" (YZ: 6b/123-124) beyitleriyle son verirken âdetâ "na't" bölümüne de giriş yapar.

"Na't" ı takiben "mi'râciye", sonra ise Hak âşıklarına nasihatın yer aldığı manzûme gelir. Bu bölümü takip eden "medhiye" bölümü, Sultan II. Bayezid ve oğlu Alemşah övgüsüne hasredilmiştir.

Güzelliğin ve muhabbetin anlatıldığı bir bölümle devam eden eser, aşkın faziletinin ve eserin "sebeb-i telif"inin anlatıldığı bölümle devam eder. Bundan sonra "Der târifi-suhan…" başlığı altında sözün faziletinden bahseden bir manzûme gelir. Bu bölümü, Hz. Âdem'in misâl âlemine bakarak Yûsuf'un güzelliğini görüp hayran oluşunu tasv**î**r eden bölüm takip eder. Çâkerî, bundan sonra "Yûsuf ve Züleyhâ" hikâyesini nazmetmeye başlar.

Hikâye, "Felekten şikâyet", "Mü'min kardeşlere öğüt ve nasîhat" ve "Nefis muhâsebesi"ni içeren bölümlerden sonra, eserin bitirme tarihine şükür ve nazm sâhibinin Allah Teâlâ'ya **özür** beyan ettiği "h**â**time" bölümüyle son bulur.

Mesnevînin Yazılış Sebebi: Mesnevîlerin en önemli bölümlerinden biri de, eserin yazılış sebebinin anlatıldığı "sebeb-i te'lif" başlığını taşıyan bölümüdür. Çâkerî'nin "Yûsuf u Züleyhâ" mesnevîsinde: *"Taharrî beyân-ı fazîlet-i aşk cüsten hucce-i âgâz-ı sebeb-i nazm-ı kitâb be-ân peyvesten."* başlığı altındaki

bu bölümde eserin yazılış sebebi nazmedilmiştir. Şâir, 54 beyitlik bu bölümüne, aşkın faziletlerinden söz ederek başlar. Daha sonraki beyitlerde, Sultan II. Bayezid'in oğlu Alemşâh ile aralarında geçen konuşmayı naklederek, eserini keleme almasının sebebini açıklar. Şâirin izahına göre, bir gün Alemşâh atına binip dolaşırken, Çâkerî de yol boyunca ona eşlik eder. Bir ara enbiyâdan söz açılır ve Yûsuf kıssasının serencâmı anılır. Şehzâde Alemşâh, Çâkerî'den, kendi adına, bu mevzuda bir kitap yazmasını ister:

"Nedir nazma sebeb eyle hikâyet
Kim oldı bâis ü kıldı delâlet
Şikâra bindi bir gün şâh-ı âlem
Yüzi nûrından oldı dehr hurrem
Süvâr oldıkca şâh-ı rub'-ı meskûn
Sanasın şehber-i tîr şems-i gerdûn
Ata bindükçe ben dahi binerdüm
Yanınca sâyesi gibi giderdüm
Hikâyet söylenirken evliyâdan
Haber açıldı hâl-i enbiyâdan
Anıldı kıssa-i Yûsuf serencâm
Sevindi sanasın nûş eyledi câm
Gezerken lutf-ile kıldı hitâbı
*Benüm aduma nazm it bu kitâb**ı***
Dedüm-kim bende yokdur nazma kudret
Meger kim himmet-i şeh vire kuvvet" (YZ: 17a/390-397)

Çâker**î,** her ne kadar kendisinde nazma kudret olmadığı hususunda Alemşâh'a özür beyan etse de onun emriyle eserini yazmaya karar verir:

"Diyeyin adına bir hôş hikâyet
Anılsun anun-ile tâ kıyâmet
Sorarsan adını Sultân Alem-şâh
Dilerven her murâdın vire Allâh
Gazel nazm eylemek gerçi hünerdür
Kitâb andan dahi yeg mu'teberdür" (YZ: 17b/408-410)

Mesnevînin Özeti: Âdem Peygamber'den sonra sırasıyla Şî**t**, İdris, İbrâhim, İshak ve Ya'kûb (Aleyhimu's-selâm) peygamber olurlar. Allah, Ya'kûb'a Yûsuf'u ihsân eder. Yûsuf, Ya'kûb'un on iki oğlu içinde en güzelidir. Hz. Ya'kûb, iki yaşında iken annesini kaybeden Yûsuf'u, kız kardeşi İnas'a emanet eder. Halası, Yûsuf'u çok sevmektedir. Onu bir anne şefkatiyle büyütür. Ancak, oğlunu kız kardeşinden daha da çok seven Ya'kûb Peygamber, ondan ayrı kalmaya tahammül edemez ve geri alır. Bu defa Yûsuf'un hasretine dayanamayan halası, bir hileye başvurarak Yûsuf'u geri almayı planlar. Kadın, babası İshak'tan kalan ve kuşanıldığında insanı her türlü belâdan emin kılan kuşağı, gizlice Yûsuf'un beline bağlar:

*"Dönüp kız eyledi bir h**île âsân***
*K'ola Yûsufdan ayru pîr-i Ken'**â**n*
Kıza İshakdan bir hôş kemer-bend
Gelüb degmiş-idi bî-misl ü mânend
Kuşanaydı anı mîr ü gedâdan
*Emin olurd**ı** her dürlü belâdan*
Acıyup Yûsuf için ağladı kız
*Meyân bende nihân**î bağladı kız***
Meyânın bağladı anunla ey yâr
Ki Yûsuf olmadı hergiz haberdâr" (YZ: 23b/550-554)

Bundan sonra kemerinin kaybolduğunu söyleyen kadın, "kemerim kayboldu!" diye sızlanmaya başlar. Her tarafı ararlar. Sonunda kemer, Yûsuf'un belinde bulunur. O zamanın şeriat hükmüne göre, hırsız meydana çıkınca, ölünceye kadar malını çaldığı kimsenin kölesi olmaya mahkûm olur. Bu hîle sayesinde halası, Yûsuf'u yanında alıkoyar.

Diğer taraftan mağripte bir ş**â**h olan Taym**û**s'un güzel bir kızı dünyaya gelir. Adını Züleyhâ koyarlar. Züleyhâ'nın güzelliği dillere destân olur. Hayatının değerini bilen, eğlenip safa süren Züleyhâ, bir gece rüyasında güzellikte misli bulunmayan bir genç görür ve bu gence gönül vererek aklını yitirir:

"Görir bir hûb kim misli bulınmaz
Kemâl-i hüsni anun vasf olınmaz
Göründügünde ol şekl ü şemâyil
Esîr oldı vü virdi cân-ile dil" (YZ: 28b/675-676)

Züleyhâ'nın yiyip içmekten kesildiğini, benzinin sararıp solduğunu gören câriyelerden bazıları ona nazar değdiğini, bazıları büyülendiğini, bazıları ise bir sevdâya tutulduğunu düşünürler. Züleyhâ'nın bu hâlini müşâhede eden dadısı, bir gün derdinin sebebini sorar. Dadısının ısrarına dayanamayan ve derdinin çâresinin doğruyu söylemekte olduğunu anlayan Züleyhâ, yaşadıklarını dadısına anlatır. Dadı, durumu Zülayhâ'nın babasına bildirir. Aradan bir yıl geçince, aynı delikanlı, Züleyhâ'nın rüyasına tekrar girer. Uykusundan uyanan Züleyhâ, yakasını yırtar, saçını başını yolar. Kızının durumundan haberdar olan babası, derdine derman aramak maksadıyla dönemin ulu kişilerinden akıl almak ister. Ulular, kızın zincire vurulmasını tavsiye ederler. Bir yılını daha azâb içinde geçiren Züleyhâ, yine bir gün o genci rüyasında görür ve ısrarla kim olduğunu sorar. Genç, Mısır Azîz'i olduğunu söyler:

"Benüm endûhımı kûtâh eyle
Nedür ismün yerün âgâh eyle
Didi şehrüm sorarsan Mısr şehrum
Azîz-i Mısr ismüm Nîl nehrum" (YZ: 38a/923-924)

Züleyhâ uykusundan büyük bir sevinç içinde uyanır, eski neşesine ve aklına tekrar kavuşur. Onun bu hâlini gören hizmetçiler, babasına müjde verirler. Babası, kızını âzâd eder ve sevincinden herkese ihsanlarda bulunur. Züleyhâ, günlerini Azîz'i düşünerek geçirir. Bu arada Züleyhâ'nın güzelliği bütün cihâna yayılmıştır. Onun nâmını duyan cihân sultanları, elçiler göndererek Züleyhâ'yı babasından isterler. Babası kızına, gelen elçilerden söz eder; hangisini isterse kendisini ona vereceğini söyler. Fakat gelen elçilerin arasında Mısır Azîz'i yoktur. Züleyhâ, babasının sözünü dinledikten sonra üzüntüsünü gizleyemeyerek ağlamaya başlar. Babası, kızının Mısır Azîz'ine gönlünü kaptırdığını anlar; Azîz'e bir mektup yazarak elçi vasıtasıyla gönderir. Mektubu alan Azîz, teklifi öğrenince çok sevinir; sevincinden külâhını göğe atar:

"Azîz alıcak elçinün peyâmın
Dahi Şâh Tahmûs'un selâmın
Külâhın lâle gibi göğe atdı
Felek görüp hasedden güne batdı" (YZ: 42b/1038-1039)

Taymûs, Mısır tarafından kabul rüzgârlarının esmesiyle, güzel yüzlü câriyeler, köleler, atlar, develer, yük yük hediyeler ve mücevherlerle kızını yola çıkarır. Günlerce yol alan kervan, sonunda Mısır'a varır. Züleyhâ'nın Mısır'a gelişinden haberdâr alan Azîz, tam donanımlı askerleriyle birlikte Züleyhâ'yı karşılar.

Züleyhâ, çadırının aralığından Mısır Azîz'ini görünce rüyasında gördüğü gencin o olmadığını anlar. "Rüyamda gördüğüm ve yıllardır ızdırâbını ve mihnetini gönlümde taşıdığım adam bu değil" diye feryat etmeğe başlar. Daha sonra, Mısır Azîz'i ile birlikte şehre gelir; Mısırlılar dışarı çıkarak kaplar içinde hediyeleri Züleyh**â**'ya takdim ederler. Onun yüzünü gören Mısırlılar, güzelliği karşısında hayran olurlar. Züleyh**â** ise, Azîz'in eşi olarak günlerini geçirir; ancak Yûsuf'tan (a.s.) ayrı düştüğü için gece-gündüz ağlayıp sızlanır.

Ya'k**û**b Peygamber ise, oğullarıyla birlikte Ken'ân diyârında yaşamaktadır. Diğer oğullarından, hattâ canından da çok sevdiği Y**û**suf, bir gün babasından bir as**â** ister. Ya'k**û**b, oğlunun bu isteğini yerine getirmek için Allah'a dua eder. Allah Teâlâ onun duas**ını kabul ederek,** as**â** yerine ona zümrüt gibi yekpâre bir zeberced ihsân eder. Y**û**suf'un kardeşleri, bu hâdiseyle birlikte onu kıskanmaya başlarlar.

Yûsuf, bir gece rüyasında on bir yıldız, güneş ve ayın kendisine secde ettiklerini görür. Gördüğü rüyayı babasına anlatır ve düşün tabirini sorar:

"Düşümde ben ne gördüm dinle hânum
Iyân olsun sana sırr-ı nihânum
Uyurken düşde gördüm on bir ulduz
Gelüp karşumda urdılar yire yüz
Güneşle mâh bile secde kılur
Düşüm ta'bîrini Allâh bilür

Benüm babacığum ta'bîrini di
Ol on bir yıldızun her birini di
Nedür şems ü kamer düşde beyân it
Düşüm ta'birini bana 'ıyân it" (YZ: 57a/1397-1401)

Hz. Ya'kûb, bu rüyayı yorumlar ama oğluna bu rüyasını kardeşlerine anlatmaması için sıkı sıkı tenbih eder. Zira "Yûsuf sûresi"nin 4. ve 5. âyetlerinde de işaret edildiği gibi, şeytan insana düşmandır; kardeşlerine vesvese verip onların kalplerine kıskançlık düşürebilir:

"Emîn olma sakın anlardan ey cân

Ki yoldan çıkarır insânı şeytân

Diyeyin dinle benden pend-i Kâbil

Elinden Kâbilün cân virdi Hâbil" (YZ: 57b/1407-1408)

Ne var ki Yûsuf, rüyasını bir dostuna anlatır; o da gelip kardeşlerine anlatır. Nitekim babalarının Yûsuf'a olan sevgisi, üvey kardeşlerin öfkelenip hased etmelerine sebep olur. Yûsuf'un kardeşleri, babalarını açıkça bir şaşkınlık içinde bulunmakla suçlarlar ve bir plân tertip ederek Yûsuf'u ortadan kaldırmaya karar verirler.

Böylece kardeşler, bir gün Yûsuf'u kıra götürmek için babalarından izin isterler. Ya'kûb (a.s.) buna başta râzı olmasa da, sonunda oğullarının ısrarlarına dayanamayıp, onlara izin verir. Yûsuf'u kıra götüren kardeşleri, ona bir süre eziyet ettikten sonra gömleğini çıkarıp kuyuya atarlar. Hz. Cibril, kuyuda bulunan Yûsuf'un yanına gelerek, dedesi İbrahim Peygamber'den kalan mübarek gömleği giymesini ister ve onu teselli eder. Yûsuf, üç gün üç gece kuyuda kalır.

Bu arada, oradan geçmekte olan bir kervan, kuyunun dibinde konaklar. İçlerinden biri su çekmek için kuyuya bir kova sarkıtır. Yûsuf, bu kova ile yukarı çıkar. Kovanın içinde su yerine Yûsuf'u gören Mâlik, sevincinden ne yapacağını şaşırır:

"Kuyudan delviyi çün çekdi nâgâh
Görir kim toğdı burc-ı delvden mâh
Çıkardı çünki ol gün yüzlü mâhı
Sevincinden göğe atdı külâhı" (YZ: 65a/1598-1599)

Olan biteni uzaktan gizlice takip eden kardeşler, hemen yanaşıp, Yûsuf'u ucuz bir fiyatla Mâlik'e köle olarak satarlar. Kervan, Mısır'a doğru yoluna devam eder. Uzun bir yolculuktan sonra nihayet Mısır'a ulaşır. Yûsuf, Nil nehrinde yıkanır; Mâlik'in verdiği kaftanı giyer, kemeri kuşanır. Kervan'ın Mısır'a gelişinden haberdar olan Mısırlılar, Yûsuf'un etrafında bir kalabalık oluştururlar. Züleyhâ da, izdihâmın sebebini öğrenince köleyi görmek ister. Yûsuf'a bakan Züleyhâ, rüyasında gördüğü mahbûbunu bulduğunu anlar:

"Benüm gönlüm alan ol dilrubâdur
Düşümde gördüğüm ol mehlikâdur" (YZ: 69b/1715) diyerek, dâyesine de bunu haber verir.

M**â**lik, Yûsuf'u satılığa çıkarır. Zengin-fakir herkes onu satın almak ister. Y**û**suf'u satın almak isteyenlerin arasında eğirecek bir ipten başka bir şeyi olmayan bir koca karı da vardır. Züleyhâ ise, başkalarının teklif etdikleri kıymetin birkaç kat fazlasını vererek Yûsuf'u satın alır. Daha sonra, onun terbiyesini üstlenir; âdetâ bir köle gibi ona hizmet eder. Bir gün, Yûsuf'a başından geçenleri sorar. O da yolda çektiği meşakkatleri, kardeşleri tarafından kuyuya atılışını ve kuyudaki az**â**bı Züleyhâ'ya anlatır. Yûsuf, bir gün Züleyhâ'ya çobanlık yapmak istediğini söyler; Züleyhâ da bunun için bir kuzu sürüsüyle onu sahraya gönderir.

Gün geçtikçe Züleyh**â**, Yûsuf'un visâlini arzulamaktadır; fakat Yûsuf'un kendisinden daima uzak durmasına çok üzülür. Yûsuf'un güzelliği karşısında yanıp eriyen Züleyhâ:

"Züleyhâ 'ışk elinden kaldı hayrân
Dedi ey dâye bana eyle dermân
Seni buldım cihânda ben vefâdâr
Nice kez sen bana oldın meded-kâr
Kerem kıl şimdi dahi eyle dermân

Görürsin oldı bağrım biryân" (YZ: 84b/2081-2083) diyerek dâyesinden derman ister. Bir gün d**â**yesini Yûsuf'un huzuruna gönderir ve isteğine baş eğmesini talep eder. Yûsuf ise ondan imtina etmeğe devam eder. Y**û**suf'un red cevabını alan Züleyhâ, bu defa huzuruna kendisi gidip yalvarır. Yûsuf, onun isteğini yerine getirmeyeceği için özür beyan eder.

Beklemeye devam etmekten başka çaresi olmadığını düşünen Züleyhâ, bir başka gün, yine dadısını çağırıp, derdine bir çâre bulması için yalvarır. Bunun üzerine dâye, içinde Yûsuf'un ve Züleyhâ'nın güzelliklerinin tasvir edildiği yüksek kemerli, yedi odalı bir saray yaptırır. Züleyhâ, bir gün bu sarayda bir eğlence meclisi tertip eder. Hizmetçiler, bütün güzelliklerini Yûsuf'a sergilerler.

Züleyhâ, Yûsuf'u yedinci eve getirir; fakat elinden geleni yapmasına rağmen maksadına ulaşamaz. Yûsuf, büyük bir korkuyla odadan kaçmak isterken, Züleyhâ peşinden koşar ve gömleğine yapışır. Bu kovalamaca esnasında Yûsuf'un gömleği yırtılır. Yûsuf, kapıda Mısır Azîz'i ile karşılaşır ve Züleyhâ ile arasında meydana gelen hâdisede Züleyhâ'nın iftirasına uğrar.

Bu macerayı işiten Mısır kadınları, Züleyhâ'yı kınayıp, ona dil uzatırlar. Dedikoduları duyan Züleyhâ, kadınlara ders vermek maksadıyla, sarayında onlar için mükellef bir ziyafet düzenler. Ziyafet esnasında Yûsuf'u kadınların yanına gelmeye ikna eder. Orada bulunan kadınlar, Yûsuf'un eşsiz güzelliği karşısında, kendilerini kaybedip turunç soydukları bıçakla ellerini keserler:

"Zenân-ı Mısr çünkim anı gördi
Durup her biri pâyine yüz urdı
Hemân kim gördiler ol gül-'izârı
Kamunın gitdi elinden ihtiyârı
Cemâlinden anun hayrân olurlar
Kuru kâlıb bigi bî-cân olurlar
Göricek hûb yüzin kaldılar deng
Turuncı kesmege kıldılar âheng
Turuncı ellerinden seçmeyüben
Elini kesmeğe başladı her zen" (YZ: 114a/2833-2837)

Hep birlikte: *"Bu insan değil, gökten inmiş bir melektir"* diyerek Züleyhâ'ya hak verirler:

"Yüzin gördükde didiler ki hâşâ
Beşer ola bu resme hûb u zîbâ
Degül âdem bigi gilden sirişte
Budır hüsnile kuddûsî ferişte" (YZ: 114b/2842-2843)

Sonra Yûsuf'u, Züleyhâ'ya itaat etmeye çağırırlar; aksi takdirde zindana atılma akıbetiyle tehdit ederler. Yûsuf, bu baskılara daha fazla dayanamaz ve bu kadınlardan korunması için Allah'a yalvarır:

"Ki teng oldı bulardan cây bana
Halâs itmezisen eyvây bana
Çü Yûsuf istedi zindân-ile bend
Du'âsın müstecâb itdi Hudâvend" (YZ: 116b/2898-2899)

Allah, onun duasını kabul eder. Sonunda Mısır kadınlarının Züleyhâ'yı kışkırtmaları ve Züleyhâ'nın Azîz'e baskı yapması neticesinde Yûsuf zindana atılır:

Bu defa Züleyhâ, Yûsuf'u (a.s.) zindana attırdığı için pişman olur ve ondan ayrı kaldığı için âh u zâr eder. Yûsuf'tan ayrı kalmaya daha fazla sabredemeyen Züleyhâ, bir gece vakti dayesi ile zindana gidip, onun güzelliğini temaşa eder.

Yûsuf (a.s.)'a gelince; Allah (c.c.), ona rüya yorumlama ilmini bahşeder. Zindanda iki gencin rüyalarını yorumlar. Yûsuf (a.s.), gençlerden birinin asılacağını bildirir; diğerinin ise kurtulup, sâki olarak şâhının yanına geri döneceğini söyler ve şâhın huzuruna çıkınca kendisinden bahsetmesini ister. Ancak, arkadaşı şâha Yûsuf'tan bahsetmeyi unutur. Böylece bir müddet daha zindanda kalır.

Bir gün Mısır sultanı rüyasında yedi semiz öküz görür. Biraz sonra Nil'in suyu çekilir ve dibinden çıkan yedi zayıf öküz, semiz olanları yer. O sırada yedi dolgun, yedi cılız buğday başağı belirir. Cılız başaklar, dolgun başaklara sarılarak onları kendileri gibi kuruturlar. Şâhın bu rüyasını kimse yorumlayamaz. O sırada sâki, zindandaki Yûsuf'u hatırlar ve onun iyi bir rüya tâbircisi

olduğunu şâha söyler. Sultanın emriyle zindana gidip rüyayı Yûsuf'a anlatır. Yûsuf, şâhın rüyasını yorumlar. Öküzlerin semiz, başakların dolgun olmasının bolluğa; öküzlerin arık, başakların kuru olmasının da kıtlığa işaret olduğunu açıklar:

"Didi kim yıldurur ol gâv u hûşe
İşâretler dura her hâl-i hûşe
Çün ola hûşe sebz ü gâv ferbih
Ucuzlıkdan olur anlar haberdih
Çûn ola hûşe huşk u gâv lâğer
Virirler kıtr u kıtlıkdan haberler" (YZ: 131b/3272-3274)

Buna göre yedi yıl bolluk olacağını, tarlaların ekinlerle dolacağını, ambarların taşacağını; ondan sonra gelen yedi yılın ise kıtlık içinde geçeceğini anlatır:

"Çü gendümle ola pür her anbâr
Gele sonda yedi yıl dahı ey yâr
Yine evvelki ni'metler temâmet
Çeke kıtlık elinden halk zahmet
Felek yağdırmaya ebr-i 'atâyı
Bitirmeye zemîn şâh-ı giyâhı" (YZ: 131b/3276-3278)

Sâki, bu cevabı işitince, şâha gidip anlatır; bunun üzerine şâh, Yûsuf'u görmek ister. Onun zindandan çıkarılıp getirilmesini emreder. Mısır p**â**diş**â**hı, Y**û**suf'la Mısır kadınları arasında meydana gelen hadiselerin sebebini öğrenmek için bir meclis tertip eder. Mısır kadınları, Yûsuf'un pâk olduğuna şâhitlik ederler:

"Bilüriz Yûsufi biz cümlemiz pâk
Biz etdük töhmetile anı gamnâk
Bulunmaz ana benzer gövher-i pâk
K'olur anunla cân ü dil ferah-nâk" (YZ: 132b/3307-3308)

Züleyhâ da mecliste hazır bulunur; herkesin huzurunda suçunu itiraf eder ve Yûsuf'un masum olduğunu belirtir:

"Didi kim Yûsuf'un yokdır günâhı
Kim etdüm ben anun ışkuna râhı
Okudum vasluma evvel o cânı
Murâdum virmedi bend etdüm anı
Benüm zulmümle buldı bend ü zindân
Anun gönlin ben etdüm böyle vîrân" (YZ: 133a/3313-3315)

Böylece Mısır pâdişâhı, Yûsuf (a.s.)'ı zindandan çıkarır. Onu saraya alır, yüksek bir mevkiye getirir ve yedi yıllık kıtlık karşısında gereken tedbirleri görmesi için görevlendirir.

Bir müddet sonra Mısır Azîz'i vefat eder. Bunun üzerine Züleyhâ, yalnızlığa ve yoksulluğa mübtelâ olur; gün geçtikçe Yûsuf (a.s.)'ın muhabbeti, bütün ruhunu sarar. Bir gün, Yûsuf'un (a.s.) geçeceği yolun başına gelir; orada kamıştan bir ev yaptırır. Y**û**suf'tan (a.s.) ilgi **göremeyen Züleyhâ, eve gidip onu dağıtır. Bunun üzerine Allah'a iman eder; yeniden Yûsuf** (a.s)'ın yoluna çıkar ve bu defa ondan ilgi **görür. Yû**suf (a.s.), Züleyh**â**'nın evine gelir, onun yeniden gün ışığına, güzelli**ğ**ine ve gençliğine kavuşması için Allah'a dua eder. Daha sonra da Allah'ın emriyle Züleyhâ'yı nikâhına alır.

Bir müddet sonra Y**û**suf (a.s.), Züleyhâ'nın dünya arzularından yüz çevirdiğini müş**â**hede edince, onun için bir ibâdetgâh yaptırır. Buraya yerleşen Züleyhâ, gönlü sevinç içinde uzun yıllar geçirir:

"Senünçün ben şimdi ey dilârâm
'İbâdet-hâne yapdum eyle ârâm
Otur anda vü kıl şükr-i Hudâ'yı
Ki kılmışdur sana bunca 'atâyı" (YZ: 150b/3752-3753)

Bir gün, Yûsuf (a.s.) rüyasında ana-babasını görür, Allah'tan ölümünü ister. Günün birinde atına binmeye hazırlanırken, ayağı üzengiye bastığı anda Cebr**â**il (a.s.) ona öleceği haberini getirir. Bunun üzerine Y**û**suf (a.s.), adam-

larından birini çağırarak vasiyette bulunur. Bu esnada Hz. Cibril, Y**û**suf'a bir elma uzatır. Hz. Y**û**suf, elmayı koklar ve orada r**û**hunu Rahm**â**n'a teslim eder:

"Dutar(dı) peyk-i Hazret elde bir sîb
Ki bâğ-ı hulde ol virmiş-idi zîb
Eline Yûsuf'un çûn virdi anı
Hemândem koklayup virdi cânı" (YZ: 153a/3823-3824)

Yûsuf (a.s.)'ın vefat haberi Züleyhâ'ya ulaşınca, hanım yere yıkılır ve üç gün başını yerden kaldırmaz. Dördüncü gün kendisine gelen Züleyhâ, üzüntüsünden üçer gün olmak üzere üç defa yine kendisinden geçer. Tekrar kendine gelince, bu defa yüzünü gözünü, Yûsuf'un toprağına sürer. Hikâye burada sona erer; lâkin Züleyhâ'nın aşkı dillerde destan olarak kalır:

"Zehî 'âşkuna cânı böyle virdi
Visâl-i dilberine böyle irdi
Cihânda kanı bir merd-i muhabbet
Ki ol zen bigi bulmış ola şöhret
Zehî 'aşkuna böyle virdi cânı
Ki kaldı şimdi dilde dâstânı" (YZ: 156b/3914-3916)

Eserin Dil ve Üslûp Özellikleri

Çâkerî, eserini halk diline çok yakın, sade bir dille kaleme almıştır. Eserde Arapça-Farsça kelime ve terkipler yer almakla birlikte kelimelerin büyük bir çoğunluğu Türkçe kökenlidir.

Aşağıdaki beyitler, eserde yer alan Arapça-Farsça kelimelerden kurulmuş tamlamalara örnek olması için verilmiştir:

"Dönelden görmedi çarh-ı müdevver
Mücessem nûr-idi rûh-ı musavver" (YZ: 20b/474)

"Du'â kıldı hemân ol nûr-i Yezdân
Akıtdı leblerinden âb-ı hayvân" (YZ: 145a/3613)

"Yûsuf u Züleyhâ", her ne kadar eldeki tek nüshanın te'lîfinden oldukça geç bir tarihte istinsah edilmesine rağmen, Eski Anadolu Türkçesi'nin gramer özelliklerini içinde barındırmaktadır. Meselâ eserde, 3. teklik şahıs zamirinin *"ol"*; 3. şahıs zamirinin çoğulunun da *"olar"* şeklinde kullanılışına rastlanır:

"Yürümekde sanaydun berk idi ol
Ay u gün gibi nûra gark idi ol" (YZ: 9a/186)

"Olarun vasfı hadd u bî-kerândur
Refîkı Mustafâ dimek hemândur" (YZ: 8a/167)

Eski Anadolu Türkçesi metinlerinin fonetik bakımdan gösterdiği en dikkat çekici hususiyet, yuvarlaklık-düzlük bakımından vokal uyumunun zayıf olması; vokallerde umumiyetle bir yuvarlaklaşma temayülünün bulunmasıdır. (Ayan, 1996: LXV) "Yûsuf u Züleyhâ"da bu özelliği taşıyan kelimelerden bazıları şunlardır: *Bunı, kendü, yüridi vs.* Aşağıdaki örnek beyitlerde bu kelimelerin kullanılışı görülmektedir:

"Yüridi gice gündüz ol dilârâm
İricek Mısra yakın kıldı ârâm" (YZ: 46a/1122)

"Bunı söylerdi gerçi ol dilinden
Velîkin 'ışkı gitmezdi dilinden" (YZ: 82b/2041)

"Züleyhâ gark-ı deryâ-yı muhabbet
Görir kendüye Yûsuf kıldı şefkat" (YZ: 104b/2596)

Eski Anadolu Türkçesi'nde "i/e" eklerinin kullanımı, "Yûsuf u Züleyhâ"da çoğunlukla "i" şeklindedir. Bugün "e" vokali taşıyan birçok kelime "i" olarak yazılmaktadır: *İt-/et-; di-/de-; vir-/ver- ; yir/yer vs. gibi.* Bu tür kullanımlara örnek olarak seçtiğimiz beyitler de şunlardır:

"Dirîğ itmen ne dilerse sizden o cân
Dilin zülfi gibi itmen perîşân" (YZ: 90b/2231)

"Sana bir dürlü dahi hüsn virdi
Velî bana firâkun hüzn virdi" (YZ: 93a/2303)

"Yûsuf u Züleyhâ"da özel eklerle kurulan emir kipi ve bu kipin ikinci şahıs teklik çekimi, Eski Türkçe ve Osmanlıca'nın başlarında kullanılan, Azerî sahasındaki ağızlarda da hâlâ yaşayan –gıl/-gil görülmektedir: *Düşmegil, eylegil, gözetgil, olgıl, saklagıl, virmegil vs.* Aşağıdaki beyitler de bu tür kullanımlara örnek oluşturur:

"Ayakdan düşmegil sun dest-i lutfun
Revâdur kaldırursa püşt-i lutfun" (YZ: 11a/238)

"Anun-çün eylegil bir hücre hâlî
Mükedder olmasun zindânda hâli" (YZ: 120b/2994)

Eski Anadolu Türkçesi'ne mahsus olan gelecek zaman eki –ısar/-iser'e "Yûsuf u Züleyhâ"da da rastlanır: *Bulıser, göriser, n'olısar, olısar söyleyiser, gidisersin vs.* Aşağıdaki örnek beyitlerde de *–ısar, –iser* ekinin kullanımı görülmektedir:

"Umaram hâbdan baht ola bîdâr
Yine hâbımda yüzin göriser yâr" (YZ: 34b/834)

"Yeg oldur kim bu sırrı gizleyesin
Bulısar yarın anı izleyesin" (YZ: 64a/1573)

Üzerinde çalıştığımız eserde, anlatılan geçmiş zamanın –up /-üp gerundium ekine çok zengin örnekler vardır: *Açupdur, alupdur, aldayupdur, düşüpdür, geçüpdür, gidüpdür, idüpdür, kazılupdur, kılupdur, olupdur, salupdur, yazılupdur vs.* Aşağıda, metindeki böyle kullanımlara örnekler verilmiştir:

"Seni derd ü belâya kim salupdur
Düşünde kimse gönlini alupdur" (YZ: 32b/778)

"Siriştüm âb-ı rahmetden olupdur
Derûnum nûr-ı Hakk ile tolupdur" (YZ: 92a/2279)

Atıf gerundiumu –up/-üp ekinin genişletilmiş şekli –uban/-üben, "Yûsuf u Züleyhâ"da da geçmektedir: *Dirüben, dönüben, giyüben, görüben, idüben, söyleyüben, virüben, vs.* Aşağıda da bu kelimelerden bazılarının yer aldığı örnek beyitler yer almaktadır:

"Bu resme gidüben menzil-be-menzil
Çekerlerdi diyâr-ı Mısra mahmil" (YZ: 46a/1118)

"O kapuya dahi kufl urdı muhkem
Görüben Yûsuf oldı anı pür-gam" (YZ: 100a/2473)

"Kalın sıradan ünlülerle birleşen t-'ler, büyük çoğunlukla tonlulaşmadan yine t- olarak devam ettirilmiştir." (Ayan: 1996: LXVI) Eserde, *tağ, tağla-, tur- vs.* gibi kelimelerde bu kullanımın örneklerine sıklıkla rastlanır:

"Sana ben neyledüm kim ağladursın
Yüregim lâle gibi tağladursın" (YZ: 50/b–1233)

"Elüni bende gibi bağladılar
Cefâ odıyla bağrın tağladılar" (YZ: 63/a–1552)

Dilinin sadeliğini daha önce vurguladığımız Çâkerî'nin şiirlerinde bugün için arkaik sayılan Türkçe kullanımlar da bulunmaktadır. 15. yüzyıla kadar kullanıldığı hâlde, bu yüzyıldan sonra yavaş yavaş kullanılmamaya başlayan ve "Yûsuf u Züleyhâ"da da müşâhede edilen bu kelimelerden başlıcaları şunlardır: *Ansuz, ayıtmak, ayruk, bigi, dün (gece), dürişmek, düş, epsem, ivmek, kaçan, kamu, kanda, kandan, kanı, kendüzi, özge, uçmag, yek vs.* Aşağıda arkaik kelimelerin kullanıldığı beyitlerden bazı örnekler yer almaktadır:

"Dürişdi gerçi şîrîn dâstâne
Benüm hôd dâstânum Hüsrevâne" (YZ: 18a/420)

"Eger efsûn okırsan bahre bir dem
Acıyup cûş ide olmayup epsem" (YZ: 94a/2330)

Eserin dili açısından üzerinde durulması gereken diğer bir husus da, Azerbaycan Türkçesi'nin dil özelliklerini yansıtıyor olmasıdır.

15. yüzyıl şâiri Çâkerî de söz konusu dönemlerin birçok şâiri gibi, "Yûsuf u Züleyhâ" mesnevîsinde; *"Azad, bazar, bende, bühtan etmek, büt, cavan, daye, el urmak, gend, gülab, Huda, keniz, kenizek, mahabbet, mehriban, mesel, menzil, mehmân, muğanni, müşkil, nâdân, növbet, od, rövşen, seher, sınık, subh, şam, şirin, taam, turmak, yahşılık, yakup yandırmak, yoldaş, yuhu" vs.* gibi

günümüzde daha çok Azerbaycan Türkçesi'nde görülen kelime ve kelime gruplarını yoğun bir şekilde kullanmıştır.

Çâkerî'nin "Yûsuf u Züleyhâ"sında *"ahşam, bazar, bende, cavan, daye, gend, gülab, keniz, mahabbet, mihriban, menzil, mihman, muğanni, növbet, od, seher, subh, şirin, yuhu"* gibi günümüzde Azerbaycan Türkçesi'nde kullanılan isimlerin geçtiği beyitlerden bazıları şunlardır:

"Meger bir gece ol ehl-i sa'âdet
Yuhuya vardı eyler iken ibâdet" (YZ, 8/a–168)

"Düketdi növbetin Leylî vü Mecnûn
***Çalınsun növbetü**m 'ışk-ile her gün"* (YZ, 18/a–423)

"Züleyhâ gördi dâye mihribândur
Füsûn-perdâz hem efsâne-hândur" (YZ, 33/a–789)

Aşağıda verilen beyitler ise, birkaç örnek kelimeden yola çıkarak, Azerbaycan Türkçesi'ndeki teklik I. şahıs bildirme eki olan "-am, -em" şeklinin, Çâkerî'nin mesnevîsinde nasıl kullanıldığını göstermektedir:

"Benem bir kul ki sensin bana Sultan
Benem âsî ki sensin bana Rahmân" (YZ, 6/a-113)

"Züleyhâ'nın gulâm-ı kemteriyem
Cevâhirle alınmış çâkeriyem" (YZ, 85/b-2109)

Çâkerî; "Yûsuf u Züleyhâ"sında, Osmanlı Türkçesi'nde gittikçe zayıflamış olmasına rağmen Azerbaycan Türkçesi'nde son zamanlara kadar kullanılmakta olan geniş zamanın olumsuzunun 1. şahıslarındaki -maz, -mez'li çekim şeklini de kullanmıştır:

"Bihamdillâh ki oldum ümmetünden
Ümîdim kesmezem ben şefkatünden" (YZ, 11/b-257)

"Hakîkî çeşmüm oldı çün küşâde
İşümi virmezem hergiz fesâde" (YZ, 75/a-1853)

Öğrenilen geçmiş zaman çekiminin, Azerbaycan dilinde, teklik ve çokluk 2. ve 3. şahıslarda kullanılan şekli olan –ıp, -ip ekli çekimi de Çâkerî'nin şiirlerinde yer almaktadır:

"Gül-i surhun görürem zerd olupdur
Demi germün bilürem serd olupdur" (YZ, 32/b-780)
"Yüzini kim kılupdur böyle rûşen
Cemâlün kim idüpdür tâze gülşen" (YZ, 74/a–1829)

Azerbaycan Türkçesi'nde kullanılıp Çâkerî'nin şiirlerinde de yer alan; *"azad olmak, bazar eylemek, cehd eylemek, ceng itmek, el urmak, gam yemek, gûş eylemek, gözlemek, hadden aşurmak, incinmek, nûş eylemek, suâl eylemek, şad olmak, şad eylemek, yumak" vs.* fiillerin ve deyimlerin yer aldığı beyitlerden bir kısmı da şunlardan ibarettir:

"Behiştünle sen eyle gönlümi şâd
Ki dûzah gussasından olam âzâd" (YZ, 5/a–84)

"Öninde kodılar bir taşt-ı sîmîn
Elin yumag-içün ol cân-ı şîrin" (YZ, 114/a–2829)

"Züleyhâ çûn bu râzı eyledi gûş
Sanasın zehr-i câmın eyledi nûş" (YZ, 151/b–3786)

Çâkerî'nin şiirlerinde isim ve fiillerle birlikte *"belî, bes, hemîşe, öz, sınık"* vs. zamir, sıfat, zarf ve edat gibi diğer kelime grupları da yer almaktadır. Bu kelimelere seçtiğimiz örnek beyitler ise şunlardır:

"Belî biribirinden renk alur gül
Kılur feryâd-ile bîçâre bülbül" (YZ, 93/a–2304)

"Kimem ben kim görem rû-yı nigârı
Bana besdür ki görem rû-yı yâri" (YZ, 127/b–3171)

Klâsik şiirimiz, önceden belirlenmiş bir takım kaideler çerçevesinde yazılır. Müşterek edebî ve estetik değerlere bağlı olan şâirler, birbirlerinden kullandıkları dilin kaynaklarını işleyebilme gücüyle, bir diğer deyişle üslûplarıyla ayrılırlar.

Çâkerî'nin, "Yûsuf u Züleyhâ"sında duygularını samimi bir üslûpla ortaya koyduğu görülmektedir. Eserde, zaman zaman konuşma diline yakın, sade bir üslûpla yazılmış beyitlerle karşılaşmak mümkündür.

Tezkirelerde, fazilet ehli ve nüktedân bir şahsiyete sahip olduğu belirtilen ve sağlam bir divân şiiri kültürüyle yetişen Çâkerî Sinan, oldukça zengin poetik görüşlere de sahiptir. Şâirin "Divân"ında, yer yer "şiir ve söz" mevzûlu beyitlerle karşılaşılırken; "Yûsuf u Züleyhâ" mesnevîsinde de, onun poetikasını yansıtan onlarca beyit bulunmaktadır. Özellikle mesnevînin bir bölümünü oluşturan "söz"e dair 16 beyitlik müstakil nazım dikkat çekmektedir.

Bundan başka şâir, atasözleri vasıtasıyla hayata bakışını, ahlâkî fikirlerini ifade etmiş; onları yeri geldikçe bir sarraf gibi metnin içine uygun şekilde yerleştirmede muvaffak olmuştur. Bazı yerlerde "meseldür", " bu mesel meşhurdur" gibi ifadeleri de ilâve etmiştir. Meselâ şâir:

"Meseldür söylemiş bir merd-i âkıl
Güzeller sohbetinden şâd olur dil" (YZ: 93a/2305) beytinde, güzellerin sohbetinden gönlün mes'ûd ve bahtiyâr olacağını ifade eder.

Çâkerî'nin "Yûsuf u Züleyhâ" mesnevîsine 15. yüzyıldan itibaren yaygınlaşmaya başlayan, şiirde deyim kullanımın da örneklerine rastlanmaktadır. Eser, gerek deyim hazinesi, gerekse bunları sanatkârca kullanma bakımından üzerinde durulmaya değer. Mesnevîde yer alan deyimlerden belli başlılarını da şöyle sıralayabiliriz: *Ağzı sulan-, aklı başına gel-, aklı git-, and iç-, başa çal-, baş eğ-, başı açık yalın ayak, bir ağızdan, cân u dilden sâdık ol-, can ver-, dem vur-, dil uzat-, dile düş-, dilinden düşür-, dili var-, el ver-, gönül al-, gönül ver-, göz değ-, kan ağla-, kan dök-, kapuya bin bacadan baş göster-, kaşını çat-, menzil al-, murâdına er-, söz aç-, yere çal- vs.* Bu deyimlerin mesnevîde kullanılış şekillerini göstermek açısından, seçtiğimiz örnek beyitlerden ikisini buraya alıyoruz:

"Biri dir kim buna bed çeşm degmiş
Anun-çün çenk gibi kaddini egmiş" (YZ: 31b/752) beytinde "göz değmek" deyimi, Farsça "göz" mânâsına gelen "çeşm" kelimesiyle kullanılmıştır.

"Dile düşdüm senün-çün ey cefâkâr
Güler şimdi bana her yâr u ağyâr" (YZ: 112a/2787) beytinde ise "Hakkında dedikodu yapılmak" mânâsında kullanılan "dile düşmek" deyimi yer almıştır.

Son olarak denebilir ki, Çâkerî, duygu ve düşüncelerini nazmederken, klasik şiirin bütün an'anevî vâsıtalarına müracaat etmiş; gerek biçim ve muhtevâ, gerekse dil ve üslûp açısından oldukça zengin sayılabilecek bir eser ortaya koymuştur.

Sonuç ve Değerlendirme

Kur'ân-ı Kerîm ve diğer mukaddes kitaplar, klâsik edebiyatımızın beslendiği temel kaynakların başında gelir. Yûsuf kıssası, Tevrat'tan Kur'ân-ı Kerim'e kadar uzanan bir maziye sahip olması yönüyle, büyük bir önemi haizdir.

Yûsuf Peygamber'in hayatının anlatıldığı, Kur'ân-ı Kerim'de bir sûreyi teşkil eden ve "Ahsenü'l-kasas" olarak nitelendirilen bu kıssa, gerek Arap ve Fars edebiyatlarında, gerekse Türk edebiyatında manzum ve mensur olarak yüzyıllar boyu işlenmiş, her tabakaya mensup halk tarafından zevkle anlatılmış ve dinlenmiştir.

Türk edebiyatında genellikle mesnevî nazım şekliyle ve dokunaklı bir üslûpla kaleme alınan "Yûsuf u Züleyhâ"lar, 13. yüzyıldan başlayıp, 19. yüzyıla kadar uzanan geniş bir zamana yayılmıştır. Bu eserlerden biri de 15. yüzyılın ikinci yarısına ait olan ve varlığından haberdar olunduğu hâlde henüz gün yüzüne çıkarılmayan Çâkerî Sinan'ın "Yûsuf u Züleyhâ" mesnevîsidir. Bu makalede, söz konusu mesnevînin ve müellifinin ilim âlemine tanıtılması hedeflenmiştir. Bu hedef doğrultusunda çalışmada şu neticelere ulaşılmıştır:

1. Çâkerî Sinan Bey, Sultan II. Bayezid'in hâkimiyeti yıllarında ve devrinin zengin edebî muhitinde yetişmiş şâirlerden biri olup, devşirme olduğu için Çâkerî mahlasını kullanmayı tercih etmiştir.

2. Şehzâdelerin özel hizmetinde bulunanlara "Bey" unvanının verilmesi (Pakalın, 1983: 213), gereğince Çâkerî de, II. Bayezid'in özel hizmetinde bulunduğundan dolayı "Bey" unvanıyla birlikte anılagelmiştir.

3. Tezkirelerde mârifet ehli ve mürüvvet sahibi olduğu; Farsça ve Türkçe

şiirler yazdığı belirtilen Çâkerî'nin, "Yûsuf u Zelîhâ" ile "Leylâ vü Mecnûn" mesnevîleri kaleme aldığı kaydedilmiştir. Yine tezkirelerde şâirin, kitap ve divân sâhibi olduğu, "hamse" hakkındaki geniş bilgisi ve mesnevî yazmadaki başarısı vurgulanmıştır.

4. Çâkerî'nin "Şehnâme" hakkındaki bilgisi, Farsça şiirler ile Zahîr-i Fâryâbî'nin kasîdelerine nazîreler yazmış olması, "Yûsuf u Züleyhâ"sını Molla Câmî'nin eserine nazîre olarak kaleme alması ve eserdeki başlıkların Farsça olması, onun Fars edebiyatına hâkim olduğunu gösterir.

5. Bilindiği üzere, klâsik İran edebiyatının son büyük şahsiyeti olan Molla Câmî'nin "Yûsuf u Züleyhâ"sı, Hamdî'den itibaren bu mevzûdaki eserleri, gerek olay örgüsü ve temel motiflerin kullanılışı, gerekse üslûp özellikleri yönünden etkilemiştir. Çâkerî de, bu etki altında eserini kaleme almış; ancak kendi ifade kabiliyetini, hayal gücünü ve şâirlik kudretini yansıttığı başarılı bir mesnevî ortaya çıkarmıştır.

6. Türk edebiyatında kaleme alınan "Yûsuf u Züleyhâ"lar içinde, Çâkerî'nin eseri, Hamdullah Hamdî ile Kemâlpaşazâde'nin eserleri arasında önemli bir yere sahiptir.

7. Bilinen yegâne nüshası olan Çâkerî'nin "Yûsuf u Züleyhâ"sı üzerinde yaptığımız inceleme neticesinde, mesnevînin -gerek biçim ve muhtevâ, gerekse dil ve üslûp özellikleri açısından- divân şiirimizin tarzına uygun bir eser olduğu tespit edilmiş; buna göre de Çâkerî'nin, klâsik edebiyatımıza her yönüyle vâkıf olduğu sonucuna varılmıştır.

8. Eser, Eski Anadolu Türkçesi'nin özelliklerini içinde zengin bir şekilde barındırması, Azerbaycan Türkçesi'nde günümüzde kullanılan pek çok kelime ve kelime gruplarını içermesi vs. bakımından dilimizin zengin geçmişini ortaya koyan bir dil yâdigârıdır.

9. Ahmet Kabaklı, "Türk Edebiyatı" adlı eserinin 2. cildinde, *"XIV. ve XV. yüzyıl şâirlerinin, özellikle Türkçe'yi, Türkçe kelimeleri şiir dilinde işleyişleri, onlarla yaptıkları mecazlar, oyunlar, cinaslar, tevriyeler bakımından incelemek, hem bugün yoksullaşan Türkçemizi onarmak, hem de Türkçe kelimelerin, bir*

zamanlar şiirde aldıkları zengin manaları ve şiiriyeti değerlendirmek bakımından önemlidir." (Kabaklı, 2004: 541) sözleriyle bu yüzyılda yaşayan şâirlerin Türkçe'yi şiirde kullanma becerilerine dikkat çekmiştir. Buna göre 15. yüzyılın zengin edebî muhitinde yetişmiş Çâkerî'nin "Yûsuf u Züleyhâ"sı da, o dönem Türkçe'sinin değerini yansıtan kaynaklardan biri olma özelliğine sahiptir.

10. Özetle, eski edebî metinlerimiz, pek az millete nasip olacak derecede zengin ve henüz işlenmemiş binlerce konuyu içinde barındırmaktadırlar. Nitekim Çâkerî'nin "Yûsuf u Züleyha"sı da eski kültür, hayat tarzı ve malzemeler açısından hayli zengin bir eserdir.

Kaynakça

Akün, Ömer Faruk (1994). "Divan Edebiyatı", İslâm Ansiklopedisi, c. 9, **İstanbul:** Türkiye Diyânet Vakfı Yayınları.

Âlî (1994). *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, (Haz. Mustafa İsen), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Ayan, Gönül (1996). *Tebrizli Ahmedî Esrâr-nâme*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu.

Aynur, Hatice (1999). *15.Yüzyıl Şairi Çâkerî ve Divânı*, İstanbul: Scala Yayıncılık.

Ayverdi, İlhan (2006). *Misâlli Büyük Türkçe Sözlük*, 3 cilt, İstanbul: Kubbealtı Neşriyâtı.

Banarlı, Nihat Sami (1971). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, c. I, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Çâkerî, Sinan Çelebi. *Yûsuf u Züleyhâ*, Ankara: İl Halk Kütüphanesi, No, 2611.

Dilçin, Cem (1983). Yeni Tarama Sözlüğü, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Efe, Ahmet. (1997). *Portre, Biyografi ve Tuğralarıyla Osmanlı Padişahları*, Konya: Sanat Yayınları.

Gülen, Salih (2009). *Tahtın Kudretli Misafirleri*, *Osmanlı Padişahları*, İstanbul: Yitik Hazine Yayınları.

İsen, Mustafa; Bilkan, Ali Fuat (1997). *Sultan Şairler*, Ankara: Akçağ Yayınları.

Kabaklı, Ahmet (2004). *Türk Edebiyatı*, c. 2, İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.

Kaya, Bayram Ali (2003). *Azmizâde Mustafa Hâletî Dîvânı*, Cambridge: Harvard Üniversitesi Doğu Dilleri Bölümü Yayınları.

Kitâbı Mukaddes (Eski ve Yeni Ahit) (2000). 37-50. Bablar, İstanbul: Kitâbı Mukaddes Şirketi.

Latîfî. *Tezkire-i Latîfî*, Kayseri: Raşit Efendi Kitaplığı.

Latîfî, (1999). *Latîfî Tezkiresi*, (Haz. Mustafa İsen), Ankara: Akçağ Yayınları.

Levend, Agâh Sırrı (1973). *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Mehmed Tevfik, *Kâfile-i Şu'arâ*, İstanbul, 1290, [1873].

Özcan, Abdülkadir (1994). "Devşirme", *İslâm Ansiklopedisi,* İstanbul: Türkiye Diyânet Vakfı Yayınları.

Özek, Ali; Karaman, Hayrettin; Turgut, Ali; Çağrıcı, Mustafa; Dönmez, İbrahim Kâfî; Gümüş, Sadrettin (1993). *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*; Ankara: Türkiye Diyânet Vakfı Yayınları.

Özkan, Mustafa (1990). *Cinânî Cilâü'l-Kulub*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Basımevi.

Özkan, Mustafa (1995). *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, İstanbul: Filiz Kitabevi.

Pakalın, M. Zeki (1983). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. I-II-III, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Sehî Beg (1978). *Heşt Bihişt: The Tezkire by Sehi Beg, an analysis of the first biographical work on Ottoman poets with a critical edition based on MS. Süleymaniye Library, Ayasofya 3544.* (Prepared by Günay Kut), Cambridge, Mass.: Harvard University Printing Office.

Şentürk A. Atillâ; Kartal Ahmet (2004). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Tuman, Nail (1961). *Türkçe Hamseler Kataloğu*, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (1988). *Kapıkulu Ocakları I*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (1988). *Osmanlı Tarihi*, c. II, 5. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Çâkerî Sinan ve "Yûsuf u Züleyhâ" Mesnevîsi

Setter DURMAZ

Özet

Çâkerî Sinan Bey, 15. yüzyılın ikinci yarısında, Anadolu'da yaşamış şâirlerimizden biridir. Bu yüzyılın zengin edebî muhitinde yetişmiş olan Çâkerî, aynı zamanda kendisi de "Adlî" mahlasıyla şiirler yazan Sultan II. Bayezid'in himâyesini görmüştür.

Çâkerî'nin şahsiyeti ve şâirliği hakkında tezkirelerde bilgi verilmiş; özellikle onun mârifet ehli ve mürüvvet sahibi olduğu, Türkçe ve Farsça şiirler yazdığı kaydedilmiştir. Bir "Divân" sahibi olan Çâkerî'nin, ayrıca "Leylâ vü Mecnûn" ile "Yûsuf u Züleyhâ" mesnevîleri nazmettiği ve bu hususta büyük başarı gösterdiği, Sehî Bey ve Lâtîfî tarafından ifade edilmiştir.

Şâirin "Divân"ı, 1999 yılında Hatice Aynur tarafından neşredilmiştir. Eserleri arasında zikredilen iki mesnevîden "Leylâ vü Mecnûn" elde mevcut değildir. Kaynaklarda adı geçen "Yûsuf u Züleyhâ" mesnevîsinin ise, bir nüshası elde mevcut olup, Ankara İl Halk Kütüphanesi'nde, 2611 numara ile kayıtlıdır. Söz konusu mesnevî, aynı zamanda doktora tezimiz çerçevesinde ele alınıp incelenmiştir.

Bu makale çalışmasıyla, günümüzde yalnız "Divân"ı ile bilinen Çâkerî Sinan'ın, bir mesnevî şâiri olarak gündeme getirilmesi ve bu bağlamda "Yûsuf u Züleyhâ" mesnevîsinin ilim âlemine tanıtılması hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çâkerî Sinan, Klâsik Türk Şiiri, 15. Yüzyıl, "Yûsuf u Züleyhâ" Mesnevîsi.

Chakeri Sinan And His "Yusuf And Zulaikha" Masnavi

Setter DURMAZ

Abstract

Chakeri Sinan Bey is one of the poets lived in the Anatolia in the 15th century. Chakeri who lived in prosperous literature period under protection of Sultan Bayezid II author of poems under pen name of "Adli".

Too many information has been noted in critics about his personality and his poetry that he was a gifted and capable poet, and he had written both Turkish and Persian was mentioned. Being an author of a "Divan" Chakeri was mentioned in Sehi Bey and Latifi that he had written "Leyla and Mejnun" and "Yusuf and Zulaikha" poems and was successful in his works.

Poet's "Divan" has been published by Hatice Aynur in 1999. One of his masnavis mentioned "Leyla and Mejnun" can not be found. The other mentioned one "Yusuf and Zulaikha" masnavi is available at Ankara Public Library in one copy registration number of which is 2611. The mentioned masnavi has been taken into account and studied for my thesis.

This article focuses on Chakeri's masnavi of "Yusuf and Zulaikha" to be presented in academic platform who is known for his Divan only currently.

Keywords: Chakeri Sinan, Classic Turkish Poems, 15 century, "Yusuf and Zulaikha" Masnavi.